Een klassiek Grieks drama

Had je het gevoel dat je veel te verliezen had? Bekend kamerlid, goede reputatie.
Die reputatie kon me minder schelen dat het gevoel voor jezelf of je je werk goed gedaan hebt. Ik wou nooit per se kamerlid worden, maar werd het mijns ondanks in 1977. Ook bij het staatssecretarisschap ging dat zo. Daarbij vond ik wel dat de condities waaronder het moest gebeuren niet optimaal waren, doordat het milieubeleid in de formatie van de minister naar de staatssecretaris werd overgeheveld. Dat gaf een idee over de betrokkenheid van de onderhandelaars bij het milieu-beleid. Die overheveling was uiteindelijk een CDA-keuze, n.l. voor een minister voor Volksgezondheid van hun kleur, Til Gardeniers dus. Ik had het gevoel dat ik vooral beleidsmatig veel te verliezen had door die voorgeschiedenis. Maar de uitkomst maakte nu eenmaal dat D'66 de milieupost zou bezetten en kennelijk was ik de aangewezen persoon. Er stond veel op het spel omdat het tij voor het milieu-beleid al heel duidelijk aan het keren was. Het alleen al staande houden, een beetje een Hansje Brinker-effect, dat was al heel wat. Die vinger is nu onder het kabinet-Lubbers uit de dijk, lijkt het.

Twee vrouwen op één departement. Heeft dat nog een rol gespeeld?
Typerend dat je zo'n vraag stelt. De 'buitenwereld' heeft kennelijk toch gauw een beeld van: oh gut, dat zal wel problemen geven. Waarom wordt dezelfde vraag nooit gesteld als het om twee mannen gaat? Het is toch meer een zaak van karakterverschillen, andere politieke achtergronden, dan 'het vrouw zijn'. Op zo'n departement merk je dat men in het begin wel even gek tegen de vrouwelijke leiding aan kijkt – de staf bestaat vooral uit mannen – maar dat is snel voorbij; er is bij al het werk ook zo weinig tijd om er bij stil te staan. Het 'ach-mevrouwtje-syndroom' van heren, oudere bestuurders, als je iets komt openen of bij extern overleg op andere departementen, dat was er wel eens. Dat verdween als je je zaakjes bleek te kennen.
Belangrijker is je ruimte op je eigen werkgebied, zeker gezien de staatsrechtelijk en politiek toch wat merkwaardige positie van een staatssecretaris. Wij hebben aan het begin een heldere taakverdeling afgesproken. De samenwerking was goed omdat ik een heel eigen winkel had en zelfstandig kon werken. Het was ondenkbaar dat me iets zou overkomen als nu staatssecretaris Scherpenhuizen (Verkeer en Waterstaat), die tijdens

de rit zomaar beleidsonderwerpen als de Postbank moet inleveren aan minister Smit-Kroes. Ondenkbaar. Het verschil is natuurlijk ook wel dat mijn milieu-staatssecretariaat een afgerond, totaal beleidsterrein betrof en niet, zoals vaak bij een staatssecretaris-portefeuille, was opgebouwd uit stukjes en beetjes. De hele milieu-taak van het departement viel onder mijn verantwoordelijkheid, intern en naar buiten toe. Ik was ook delegatie-leider bij overleg in het buitenland (Kopenhagen, Kenia). Voor het overige ga ik geen kanttekeningen maken bij onze samenwerking, dat kan ik best, maar ik doe het niet. We hebben zonder problemen gewerkt en ik heb mijn eigen ruimte kunnen benutten, dat is het belangrijkste.

Erbij zitten

Heb je met de PvdA-bewindslieden in het bijzonder problemen gehad?
Geen speciale toestanden. Met sommige was er een goede samenwerking, met andere eerder gebrek aan interesse voor het milieubeleid dan tegenwerking. Ik noem maar het Banenplan, waarin projekten op mijn terrein moeilijk bleken in te passen.

De positie van een staatssecretaris is in de ministerraad nogal zwak. Hij/zij is geen lid van het kabinet.
Dat is waar, al heb ik zelf nooit gehad dat ik er niet in mocht, in de ministerraad, als ik dacht dat ik erbij moest zijn. Je hebt geen stemrecht. De rol van je eigen partijgenoten in de ministerraad is dan heel belangrijk, en ja... die hebben ook hun eigen departementale belangen.
Soms kon je ook wel samen iets aardigs doen. Het LPG-beleid bv. werd in het interim-kabinet een zaak van louter D'66-bewindslieden en na stagnatie onder de voorgaande kabinetten konden wij toen gezamenlijk tot een beleidslijn komen die goed aansloot bij onze eerdere opstelling in de Kamer. Henk Zeevalking en ik zaten hier goed op dezelfde lijn; Henk is soms een brompot, maar als hij het met je eens is heb je steun aan hem. Zo kon ik ook dankzij goed overleg met Erwin Nypels een regeling voor beschermingsgebieden in de Wet Luchtverontreiniging door de ministerraad krijgen. En zo zijn er natuurlijk meer voorbeelden.
Maar in de ministerraad zat je natuurlijk toch tussen het netwerk van allerlei belangen van alle ministers van de drie, en later twee, partijen. Je kent niet alle lijnen die daar lopen, je zit er als staatssecretaris alleen voor de onderwerpen die je eigen portefeuille raken. Soms maakte je wel eens meer van de vergadering mee; als je vroeg was, zei men doorgaans ruiterlijk 'kom er vast bij zitten'.

Iets meer afstand dus om Van Agt als voorzitter te beoordelen.
Een technisch goed voorzitter, heel snel, laat de ruimte, concludeert goed, en dat kunnen niet zo veel mensen echt goed. Als het onderwerp hem interesseert is hij minder objectief, dan is er ineens van alles ge-

beurd, dan moet je heel goed opletten. Soms een nogal onthechte voorzitter. Hij voelt heel goed aan binnen de ministerraad of iemand z'n politieke voorman mee heeft of niet. Een complex opererend iemand. Maar zijn presentatie naar buiten, het beeld van grilligheid en de politiek niet serieus nemen, dat vond ik vaak slecht.

Interdepartementaal overleg heeft veel van een loopgravenoorlog.
Je ambtenaren moeten weten waar ze aan toe zijn en dus moet je de politieke ruimte goed vaststellen. Dat moet je collega ook doen. Op tijd politieke contacten, als het ambtelijk is vastgelopen, is heel belangrijk. Sommige ambtelijke lobbies zijn heel sterk, weten steeds weer nieuwe belemmeringen, formele bezwaren en andere dingen te vinden. Daar moet je doorheen breken. Nu is het voor ambtenaren ook niet niks steeds weer met nieuwe bewindslieden te moeten werken. Zijn je instructies goed, dan is de loyaliteit er ook. Ik heb dat in elk geval zo ervaren. Wat ook telt is de mensen er echt bij betrekken. Zo vond ik het belangrijk altijd de opsteller van een stuk bij besprekingen te hebben en niet alleen diens baas.

De centen overheersten natuurlijk wel. Briefwisselingen met Financiën.
Net als voor andere departementen was het zwoegen voor een reëel budget. Formele en 'Amice'-brieven en ook gesprekken met Van der Stee. Kortom, sleuren, duwen en trekken. Dat ook vanwege het geërfde 'gat van Ginjaar'[1] die een gat had laten ontstaan tussen de meerjarenramingen en de kosten van het lopend en aangekondigd beleid: voor dit jaar (1983) ongeveer 120 mln., oplopend tot een paar honderd in 1985. Financiën erkende ook dat over het eerder afgesproken en goedgekeurde beleid ondeugdelijke financiële afspraken waren gemaakt. Het kabinet-Van Agt-Wiegel heeft 'na ons de zondvloed' gedacht. Maar je kunt niet gratis leuke dingen roepen en illusies wekken, wetend dat je het niet financieel vertaald hebt. Dat noem ik window-dressing, een leuke etalage maar je laat de winkel leeg.
Al met al gaf dat een extra ingewikkelde positie, want je moest voorkomen te erg door de bezuinigingen te worden gegrepen, die soms op onverantwoorde manier over je heen kwamen van de ene week op de andere, en daarnaast de oude gaten nog vullen. Maar ik heb de zaak redelijk overeind zien te houden: geen onevenredige bezuinigingen, f. 150 mln extra voor bodemsanering en gezorgd voor het in kaart brengen van de wèrkelijke aard en omvang van het 'gat', zodat het nieuwe kabinet daar meteen besluiten over kon nemen. Het extra geld waar het regeerakkoord-Lubbers daardoor niet omheen kon is trouwens al weer uitgesteld naar 1984 – van uitstel naar afstel...?

Rubberboot en hoge golven

Bij de opheffing van VoMil moet het je wel vreemd te moede zijn geweest.
Je stoel werd letterlijk onder je achterste weggetrokken. Dat was traumatisch en dramatisch. Niet voor mij als persoon, want ik wist dat ik wegging en deelname aan een nieuw kabinet zat er niet in. Maar een stuk beleid waar je als kamerlid lang, en als bestuurder te kort, mee bezig bent geweest, om zeep geholpen zien worden, dat is vreselijk. De manier waarop dat dan ging, zonder enige rationele onderbouwing, zonder een poging tot zinnige motivering, nee... Ik had ook te doen met de ambtenaren, die dit zomaar over zich heen kregen. Wat ik schandelijk heb gevonden is het gemak waarmee gezegd werd 'ach, dat zijn maar ambtenaren die aan hun stoel kleven'. Een enkeling misschien, maar ze zagen vooral de inhoud van hun werk in gevaar gebracht, waar ze over het algemeen zeer bij betrokken waren. Als je op een dergelijke manier, bij wèlk bedrijf dan ook, te werk gaat, dan zou het morgen in de Tweede Kamer dringen zijn om interpellaties aan te vragen. De reorganisatie van de rijksdienst neem je niet serieus als het vertaald wordt als botweg bureaus verplaatsen. Van het CDA is het wel een Judas-rol geweest: in mijn richting werd onder Van Agt II en III het belang van het milieu steeds beleden. En dan erna gewoon met de VVD samen er een streep doorzetten, dat strookt niet erg.

Staatssecretaris zijn lijkt me een zeer overbelaste baan. Kan je daar een indruk van geven?
Maandag van huis, de hele rit[2] besteden aan stukken van de stafvergadering. Op het departement snel met secretaresse punten regelen, ook zaken die uit de grote weekendtassen kwamen afwerken. Algemene stafvergadering. Die ochtend verder, lunchoverleg met minister en secretarisgeneraal.
Dan de milieustafvergadering, met directeuren-generaal, wat achter mekaar door heel intensieve dingen zijn. Werkbesprekingen er achteraan over zaken die in het bijzonder spelen, een komend overleg met de Kamer, met de EEG. Tegen het einde van de middag post, telefoontjes, het bureau trachten leeg te krijgen, dan voorbereiden op de vele avondverplichtingen, en volle tas mee naar 'huis', mijn overnachtadres in Den Haag. Andere dagen waren niet precies zo ingedeeld, maar qua volheid zeker varianten op zo'n doorsnee-maandag.
En dan zijn er natuurlijk stapels stukken af te doen. Je bent het eindpunt van ontzettend veel en dat kan je niet ongelezen laten. Niet dat je elke komma en punt kan lezen, maar op hoofdlijnen wel. Daar moet je doorheen, ook al beperk je de toestroom tot belangrijke stukken. Het blijft veel en het is een bewerkelijk onderwerp, het milieubeleid. Dan heb ik nog niet gesproken over het bewindsliedenoverleg van D'66, de ministerraad op vrijdag, de onderraden en de externe afspraken.

Je wilt ook eens gewone mensen zien, bedoel je?
Ook dat ja. Maar ik bedoel nu iets als de Commissie Geluidshinder Luchtvaartterrein in Limburg, de gemeente Dordrecht wil een spoedbespreking over de gifgrond, met consumentenorganisaties, de verpakkingsindustrie etc. etc. Werkbezoeken, congressen openen, toespraken houden. De Kamerdebatten, mondeling overleg met de vaste Kamercommissie, plotselinge mondelinge Kamervragen, begrotingsoverleg enz. Veel ruimte om gewoon eens gezellig iemand te zien is er niet. Je moet ook nog kunnen nadenken over waar je mee bezig bent...

Wat vind je nu echt belangrijke resultaten?
Ik heb er eigenlijk een hekel aan om er een paar punten uit te lichten; Alles bij elkaar het overeind houden èn verder brengen van het milieubeleid. Vasthouden aan een goed milieubeheer, ook onder de druk van moeilijker economische omstandigheden, daar ging en gaat het om. Dat omvat zoveel dingen, daaraan doe je met een paar losse punten geen recht. Je krijgt dus zeker geen uitputtende lijst van me, maar laat ik een paar zaken louter als voorbeeld noemen: de aanzet naar een milieuvergunning, het project integratieplan milieubeleid, de regeling voor schone technologie, verlaging van het loodgehalte in benzine, verbetering van de ontwerp Wet Bodemsanering en niet in de laatste plaats het besluit tot en vergaand voorbereiden van het opslaan van laag- en middelactief radioactief afval op het land i.p.v. zeedumping...

Je noemt het radio-actief afval, maar jou werd juist verweten dat jij weer in zee liet dumpen. Dat was ook goed te zien nu 'Greenpeace' elke dag op de TV kwam, zo'n week voor de verkiezingen. Prachtig, met rubberboot, vaten, hoge golven.
Een onterecht verwijt dus, want ik ben juist begònnen toe te werken naar opslag op het land. Daar heb ik mijn nek voor uitgestoken en als ik dat niet gedaan had, zouden we de komende jaren nog met zeedumping zitten. Maar ik moest wel bij nul beginnen, er was onder het vorige kabinet geen enkele voorbereiding getroffen om tot landopslag te komen. En met alle haken en ogen die daaraan vastzitten was het gewoon niet mogelijk dat in 1982 klaar te hebben (hoe hard je er ook aan trok). Dat is trouwens in het voorjaar ook door vrijwel de hele Tweede Kamer geaccepteerd, dat het in dat jaar nog niet anders kon. Opslag in Den Helder, waar naderhand zoveel over te doen is geweest, was ècht geen uitvoerbare oplossing; dat is later ook wel gebleken. Maar intussen werd het vuurtje lekker aangewakkerd, als zou ik gekozen hebben vóór dumping.
Elke reële mogelijkheid voor land-opslag in 1982 zou ik hebben aangegrepen. Maar die mogelijkheid was er niet en dus heb ik gewoon hard doorgewerkt aan de voorbereidingen om in elk geval voor 1983 dumping te kunnen vermijden. Dat daarbij de nodige dubbelhartigheid op je pad komt, heb je de laatste tijd kunnen zien: heel Nederland vindt dat het spul

niet in zee moet, maar als er een plek wordt uitgekozen, staat men te roepen dat het vooral ergens anders moet...
Wat Greenpeace betreft, die waren toen inderdaad permanent in het nieuws voor een op zichzelf rechtvaardige zaak. Het laat ook zien hoe een golf van belangstelling ineens op komt zetten, en natuurlijk, de media doen dan mee. Dat is hun taak. Je zou wel willen dat je in zo'n situatie iets meer kans krijgt het probleem uit te leggen.

De UNISER-zaak was een voorbeeld van te bestuurlijk denken. Als kamerlid had jij vast en zeker een bestuurlijk onderzoek geëist.[3]
Ik was ook niet tegen een bestuurlijk onderzoek. Maar wat ik niet wou, was wachten met verbeteringen in de Wet Chemische Afvalstoffen tot er nog weer een onderzoek zou zijn gedaan. Op een aantal punten was al zo duidelijk welke wijzigingen nodig waren en dat kon je meteen doen. Dat wilde geenszins zeggen dat ik tegen was om nog eens goed, objectief te laten uitzoeken wat er nu eigenlijk in bestuurlijk opzicht aan de hand was geweest. Maar die indruk is wel ontstaan door een ongelukkig geformuleerde brief aan de Tweede Kamer, die niet in die vorm uit had moeten gaan. Het is allemaal op zijn pootjes terecht gekomen, met mijn uitleg dat ik wèl bereid was tot het instellen van een bestuurlijk onderzoek en het vervolgens ook zorgen voor een goede onderzoekscommissie met ruime opdracht. Maar uit een oogpunt van presentatie was dit een misser.

Wat verklaart de plotselinge aanval van de milieubeweging op jou in de laatste weken voor de verkiezingen? De milieubeweging is toch één van de 'natuurlijke achterbannen' van D'66?
Ik denk dat dat nog zo is. Trouwens, destijds vóór ik de gebeten hond werd en ook weer nu – zeker in vergelijking met het nieuwe kabinet – bleek en blijkt ook wel waardering voor wat ik deed. De plotselinge uitbarsting werd ook bepaald niet door iedereen uit de 'milieuhoek' juist gevonden. Nog daargelaten dat de kritiek van 'Natuur en Milieu' op alle D'66-bewindslieden sloeg en niet speciaal op mij (hun kritiekpunten betroffen goeddeels niet mijn portefeuille), het feit dat men allerlei positieve resultaten niet vermeldde en zo een erg scheefgetrokken beeld gaf, heeft ook binnen de milieubeweging de nodige protesten opgeroepen. Het jammere is natuurlijk dat dat niet meer in de krant komt. Het leek er toch wel erg op dat aan de hele affaire partijpolitieke bedoelingen niet vreemd waren. Toen kwam er nog een schepje bovenop met uit dezelfde hoek ingestoken berichten als zou ik de normen voor kolenstook versoepeld hebben; terwijl het totaal-effect juist een aanscherping was die uit milieu-oogpunt een aanmerkelijke verbetering betekende. Maar ja, kennelijk moest ik, in het klimaat van groeiende kritiek op D'66 ook nog een beurt hebben. Bepaald niet leuk en van sommigen heb ik het wel als verraad ervaren, maar ik heb het me niet aangetrokken. Ik had voor mezelf het idee te hebben gedaan wat ik kon.

Ondanks alles plaatsten de leden je no. 1 bij de kandidaatstelling voor de verkiezingen van september 1982. Was dat een verrassing?
Dat had ik niet gedacht. Kijk, als ik beduidend lager zou zijn komen te staan dan vorige keren, dan had ik het idee gekregen dat de kritiek werd doorgezet. Maar zoveel goodwill dat het een eerste plaats werd had ik niet verwacht. Als teken van erkenning was ik er natuurlijk toch wel blij mee, maar het gaf ook complicaties. Het pakte vervelend uit dat Jan Terlouw niet op de eerste plaats kwam.

Oppositie en bestuur

Jij hebt niet het beeld een compromis-bereid iemand te zijn.
Dat is een etiket wat ook binnen de Tweede-Kamerfraktie wel eens werd opgeplakt. Je rol als kamerlid is natuurlijk wel even anders dan als bestuurder. Je bent als kamerlid een beetje te vergelijken met een advocaat, er zijn ook andere pleiters, en de uiteindelijke afweging ligt niet primair bij jou alleen. Als bestuurder lijk je meer op de rechter, die alles gehoord en afwegende beslissingen moet nemen. Als je in de Kamer al met een compromis begint, versta je je rol verkeerd. Je zit er om zo goed mogelijk te pleiten voor de richting van je partijprogram. De bestuurder maakt beleid en daarmee zijn zoveel meer dingen gemoeid. In een pluriform samengesteld lichaam, de ministerraad, moet je het vertalen in een concrete handelwijze. Dat kan niet zonder compromissen die niet altijd letterlijk kunnen zijn aan je programma. De wijn waar je water in gedaan hebt, moet natuurlijk wel drinkbaar blijven! Met andere woorden, binnen de grenzen van het regeerakkoord dat je met elkaar aanvaard hebt, moet het wel gaan om besluiten die in elk geval niet in strijd zijn met de strekking van je eigen programma en liefst nog een stukje in dezelfde richting gaan, al gaat het met kleine stapjes. Het moet je kunnen schelen wat er uitrolt, anders ben je alleen maar een manager en dat is strijdig met je politieke taak. Op zich is de managementskant van het besturen ook belangrijk, ik vond dat ook best leuk – al heb je voor echte resultaten op organisatorisch gebied ook langer nodig dan de tijd dat wij zaten – maar het is een middel tot wat je beleidsmatig wil, het moet geen doel op zichzelf zijn. Management alleen is geen politiek!

De mensen die je vertegenwoordigt horen natuurlijk het liefst de advocaat. Die vertegenwoordigt het zuiverst hun politieke lijn.
Dat is ook een vorm van omgaan met de macht: kunnen inzien dat oplossingen tijd kosten, en ook al ga je langzaam, je gaat in de richting die je wil. Pragmatisch werken aan je idealen, niet los van je idealen.

Idealisme of realisme?
Ik weiger de tegenstelling tussen idealisten en realisten te accepteren. Die tegenstelling brengt mee dat je voor één van beide zou moeten kiezen en

dan dus of onrealistisch of zonder idealen zou moeten werken. Dat bestrijd ik. Onze rol is juist om het z.g. realisme van rechts en het z.g. idealisme van links te verzoenen. Je moet in het werken aan je idealen realistisch zijn. De druppel holt de steen uit. Je kunt niet alles in één klap veranderen, maar je moet wel stukje bij beetje naar je doelstellingen toe blijven werken.

Het verwijt van Jan Terlouw is het ontbreken van pragmatisme in het huidige D'66. Wat is pragmatisch?
Daar heb ik uitdrukkelijke standpunten over die eigenlijk al verpakt zaten in wat ik net zei. Het is ook van belang voor de diskussie over het 'evangelie van Nuis[4]. Doelstellingen zijn geen dogma's. D'66 is terecht wars van dogma's met hun starheid. Maar je hebt wel een bepaalde benadering van de maatschappij die wel degelijk tot doelstellingen leidt, die je tot richtsnoer neemt. Die doelstellingen kan je niet pragmatisch ter plekke uitvinden, die moeten richting geven aan je handelen, wil je consequent blijven. Ten aanzien van de middelen, waarmee je je doelstellingen probeert te bereiken moet je wel pragmatisch zijn. Je moet je niet in één oplossing vastbijten; als het op de ene manier niet lukt, moet je een andere zoeken om dichter bij je doelstellingen, je idealen te komen. En dat vergt soms een lange adem. Je wilt natuurlijk liefst snel resultaten, maar vaak kan dat niet en dan is iets beter dan niets. Je kan de kop ervoor gooien en in één slag de zaken willen regelen. Dan is het soms wel voor jaren verknoeid, als het niet in die ene klap lukt. Het andere uiterste is, nou dan niet, loop ik ook geen risico's. Daar schiet je ook niets mee op. De derde weg is, met behoud van je doelstelling, stukjes de goede weg op gaan. En dat heb ik in dat soort situaties gedaan. Pragmatisch, ja, maar alleen t.a.v. de middelen, niet t.a.v. de doelstellingen, jouw doelstelling moet je bereiken met middelen die op de situatie en het tijdsgewricht zijn afgestemd (maar je moet de doelstellingen zelf niet aanpassen). Die eigen weg, tussen cynici enerzijds die alles zonder doel aanpassen aan wat kan, en irrealisten die het onbereikbare vandaag willen, daar ligt voor ons de koers. Die geeft dan ook de marges van beleid aan. Ik denk dat, tussen alle problemen van het afgelopen jaar door, vooral heeft meegespeeld dat we over die marges niet helder genoeg zijn geweest. Mensen willen best praktisch ingestelde politici zien, maar ze moeten wel weten waar het heen gaat. Waarschijnlijk heeft te weinig zicht daarop ook veel mensen binnen de partij parten gespeeld.

Heeft er dan niet het nodige geschort aan de interne communicatie?
Het is ook een zaak van interne partijcommunicatie, maar dat niet alleen. Sommigen willen 'het snelle succes', willen zich bediend weten van alle informatie, zonder er zelf enige moeite voor te doen of zonder te beseffen dat je niet over iedere stap die je zet iedereen tot in Wymbritseradeel kunt opbellen. Een deel van de jongste toeloop – de goeden niet te na

gesproken – koesterde zich ook te vanzelfsprekend in het snelle succes, in plaats van te onderkennen dat dat nooit zomaar blijft, maar steeds weer met ieders inzet veroverd moet worden. En daarmee hangt ook samen het wel eens ontbrekende inzicht, dat je niet in zes maanden of een jaar het hele programma uitgevoerd kunt krijgen.

Is de overgang van opppositie naar bestuur voor D'66 dus te snel gegaan?
De partij had wel wat meer volwassenheid moeten tonen. Als partijgenoten zonder nadere oriëntatie op wat er werkelijk speelt kritiek van buiten op de eigen mensen klakkeloos overnemen – en dat gebeurde – dan kom je met z'n allen zwak te staan. In plaats van gezamenlijk tegenslag te keren hol je dan je eigen positie zo uit, dat je een makkelijke prooi wordt voor tegenstanders.

D'66-gemeenteraadsleden hebben 4 jaar lang keihard gewerkt en aan hun werk was, na de winst van de kamerverkiezingen van '81 een perspectief verbonden van een grotere fraktie, soms zelfs een wethouderschap. Men wijt het aan het optreden van D'66 in de kabinetten-Van Agt II en III dat dit mislukt is met de gemeenteraadsverkiezingen van zomer '82. Buiten hun schuld.
Wat ik net zei neemt niet weg, dat ik daar erg veel begrip voor heb. Natuurlijk zijn veel mensen teleurgesteld. Ik maak hen ook geen verwijten. In het algemeen zijn zij ook niet de mensen van 'het snelle succes'. Er zijn ook heel wat bemoedigende ervaringen hoor. Stel je voor, ik werd laatst door de gemeenteraadsfraktie van Bergen op Zoom gebeld, die baalden zo van de Velsen-affaire, dat ze in de raad wilden pleiten voor opslagmogelijkheden voor radio-actief afval, in elk geval de principemogelijkheid. Ik kon ze wel omhelzen, zo kan het ook. Zo zijn er wel meer voorbeelden. En op de communicatie van ons, bewindslieden, viel zeker ook terechte kritiek uit te oefenen. Toch vraag ik enige clementie: communicatiemogelijkheid heeft z'n grenzen. Een dag heeft maar 24 uur, je hebt maar één lijf, je kan niet op twee plekken tegelijk zijn. Mensen hebben geen besef van je dagindeling, van wat je allemaal moet. Rechtstreekse contacten zijn nauwelijks mogelijk, veel gaat via via. Je kan gewoon niet je partijgenoten consulteren voor elke stap die je zet, los van de vraag of dat nou wenselijk is. Onmogelijk. Je neemt soms besluiten die alle gemeenten door het land raken. Moet je dan de D'66-afdelingen ter plaatse gaan raadplegen? Dat kan niet.

Moet het wel?
Stelselmatig, een soort verificatieplicht? Nee, zo werkt het niet. Je hebt een mandaat, men moet er dan ook op willen vertrouwen dat de partijlijn jouw opvatting van landsbelang inkleurt. In die zin valt het samen. Maar men moet ook onderkennen dat in een coalitie er nog andere opvattingen van dat landsbelang zijn. Je bent niet alleen maar vertegenwoordiger van

je partij, je zit er niet alleen om je partij te bedienen. Je hebt een mandaat van de fraktie om in een kabinet te stappen. De praktijk, nieuwe feiten en gegevens kun je niet negeren, zomin als het feit dat je in een coalitie moet werken met die andere definities van landsbelang.

Reus op lemen voeten

Wanneer zijn de cruciale fouten gemaakt?
Het begint al vroeg in de formatie, door het moment en de wijze van accepteren van Van Agt. Ik sluit niet uit dat het toch tot die acceptatie zou zijn gekomen, later, maar dan anders. Verder de ontstaansgeschiedenis van het regeerakkoord, dat een reus op lemen voeten werd. De derde misser was het lijmakkoord, dat een vernis-akkoord was, de barsten zaten nog onder het laklaagje, en niet meer. Zo zaten de fouten, als in een klassiek Grieks drama, er al vanaf het begin in.
Ik weet niet of het lijmakkoord wel echt een duchtig akkoord kon worden. Ik kan niet achteraf bewijzen dat het had gekund en of het wel had gemoeten. Misschien had het beter toen al gewoon kunnen breken, nu de kiem voor de breuk toch in de formatie al was gelegd.
Helemaal in het verlengde hiervan vind ik toch ook dat het in Van Agt III stappen, de argumenten waarmee, de wijze waarop, niet goed is geweest. Het werk moet gebeuren, ik heb dat zelf ook gedaan, ben niet opgestapt. Ik krijg altijd het etiket opgeplakt zo'n PvdA-minnaar te zijn, dat heeft niets met de werkelijkheid uit te staan (ik sta niet aan de rechterkant in de partij, maar dat is iets totaal anders). Maar ik wist wel dat we toen niet op die basis hadden moeten doorgaan met het CDA, nadat de PvdA was uitgestapt. De PvdA had ongelijk, maar niet als enige, en wij hadden eigen redenen om niet door te gaan: de coalitie was gebroken.

Het is alleen maar, in schaaktermen, een 'eindspel' geweest.
Het kwam voort uit de eerdere fouten. Natuurlijk, het is alleen maar een eindspel geweest. En we hebben daarin politiek naïef gehandeld door te denken dat je je in het interim-kabinet kon profileren. Zelfs zonder de cynische toelichtingen van Van Agt uit z'n latere interviews, wist je toen al dat je gegijzelde was van zijn kabinet. Je bent in zo'n constructie al door de pomp voor je iets hebt toegegeven. Voor het CDA was het heus geen 'liefde-werk-oud-papier', die overbrugden alleen de periode naar de VVD.

Het regeerakkoord was dus niet bestand tegen de spanningen in de ministerraad?
Nee, dat is evident. We hebben ook te snel geroepen dat het regeerakkoord wel in onze richting zou uitwerken. Te veel verwachtingen gewekt over een brugfunctie, waar we per definitie niet aan konden voldoen. Ik heb ook in de praktijk van de besluitvorming van de ministerraad gezien

hoezeer het beeld van die zgn. brugfunctie te overspannen is geweest. We waren eerder stootblok dan brug tussen de groten. Zo zit je klem. Wat gebeurt er: als de beide blokken PvdA en CDA het met elkaar eens zijn ben je niet van belang, omgekeerd voorkomen ze dat je ze tegen elkaar kan uitspelen via een onuitgesproken monsterverbond. Want ieder wist dat je als kleinste partij toch niet in de positie zat waarin je weg kon lopen. Zo zat je in de aanloop naar een breuk altijd scheef, werd je gedwongen kanten te kiezen in plaats van brug te zijn. We hadden geen ruimte. En wij hebben gewoon wat ruimte nodig voor een eigen rol.
Onze winst in '81 was mede daaraan te danken. Die winst had ook te maken met wat ik maar noem de naweeën van de zestiger jaren. De ideeën uit die tijd kwamen in de 70-er jaren pas beleidsmatig meer tot gelding; en wij hoorden daarbij. De 80-er jaren crisis diende zich in 1980/1981 al aan, maar men wist nog niet goed wat daarmee te doen en zoekt het nog een keer in de belofte van de 60-er jaren. Nu de 80-er jaren problemen voorop zijn komen te staan keert men zich juist van dat jaartal '66 af. De verharding en verrechtsing waarmee 'de economische crisis' gepaard gaat, geeft een situatie waarin ons soort benadering moeilijker gedijt, dat zie je ook in bv. Duitsland en Engeland. Wat we daar tegenover moeten stellen? De harde kern van onze benadering vasthouden en die vertalen in termen van de jaren '80. Niet met de wolven in het bos van Lubbers meehuilen. Dat doen anderen wel, daar ligt niet onze taak, ook niet onze markt. Trouwens, ik ben niet in de politiek om daar waar het gat in de markt zit te opereren! En verder moeten we gewoon op alle fronten consequent hard blijven doorwerken. Ik zeg dat omdat ik geloof dat een deel van de winst in '81 ook zat in de manier waarop de 8-mansfraktie werkte. Jan Terlouw was daar de uitstraling van, de vertaling, en dat had een enorm effect. Het was niet Jan alleen, maar Jan als exponent van het werken van de hele fraktie. Die kant van de sprong van 8 naar 17 mag je niet buiten de analyse laten van hoe het nu verder moet met D'66: kwaliteit laten zien, consistent en reëel.

Had je lijsttrekker willen worden?
Nee, ik heb me er immers ook niet voor gekandideerd. Intussen was ik wel een beetje de gevangene van de situatie. Door de eerste plaats op de interne verkiezingslijst hadden delen van de partij een zeker verwachtingspatroon, die hadden me één gezet, en dat moest op iets uitmonden. Niet daaraan beantwoorden was voor hen fout. Maar ik was geen kandidaat-lijsttrekker en wilde dat ook niet zijn. Maar zelfs al had ik dat wel gewild, dan nog was er het feit dat Jan Terlouw zich uiteindelijk toch kandidaat stelde. De partij was niet gebaat bij een interne concurrentiestrijd. De gang van zaken op het congres liet geen ruimte voor een diskussie over de koers van de kandidaten voor het lijsttrekkerschap. Nee, het was een volkomen patstelling. Ik heb het lijsttrekkerschap in elk geval nooit geambieerd, heb ook niet op die eerste plaats aangestuurd.

Het Parool opende de voorpagina die dag op het juli-congres met: Lambers wellicht lijsttrekker D'66.
Dat soort berichten maakte mijn positie nu juist zo ingewikkeld. Nogmaals, ik heb nooit aanleiding gegeven voor de verwachting dat ik lijsttrekker zou willen worden, die eerste plaats rolde er zomaar uit. Alleen als Jan Terlouw was blijven weigeren lijsttrekker te zijn, dan had ik het misschien – met lood in mijn schoenen – gedaan, niet als actieve keuze maar als de partij dat als enige oplossing zou hebben gezien. Zover is het niet gekomen. Het was wel een congres waarbij je tenen soms krulden en je vingers jeukten. Maar zowel Maarten Engwirda als ik – beiden gedoodverfd als plaatsvervangers voor Jan Terlouw 'voor geval dat' – hebben uit loyaliteit ons daar toen niet tussen geworpen.

Misser

Wat vind je nu echt een misser?
Dat wat ik eerder heb uitgelegd over de UNISER-affaire.

Ben je verder tevreden?
Over de afgelopen periode? Niet natuurlijk waar het de twee coalities en de gevolgen voor D'66 betreft. Wel wat mijn werk als staatssecretaris betreft voor zover het gaat om het gevoel naar beste vermogen te hebben gewerkt. Maar de periode was te kort, dat dempt de tevredenheid. Je doet het zo goed mogelijk, maar ik heb het natuurlijk niet perfect gedaan. Ik geloof niet dat ik dingen heb moeten doen die echt tegen mijn eigen opvattingen zijn ingegaan. De echte toets moet nog komen, want wat is nou één jaar? Veel dingen waren net op gang gebracht, die gewoon nog een jaar of meer vergen voor ze iets tastbaars gaan opleveren. Je hoort er tegen te kunnen in de politiek, dat je zo'n post maar beperkte tijd bezet, dat is 'all in the game'. Je moet niet in dit vak zitten als je dat niet accepteert. Maar je voelt toch dat zo'n periode als wij hadden te kort is. Typisch D'66 is het streven naar lange-termijnbeleid.

Terug als kamerlid. Hoe is dat?
Je gaat op zo'n departement veel zakelijker werken. Terug in de fraktie valt het weer op hoe dat ontbreekt, in de Kamer in het algemeen ook. Daar heb ik best wel moeite mee. Dat wil niet zeggen dat ik het parlementaire werk minder vind.

Wat is je drijfveer om in de politiek te zijn?
Heel simpel gezegd: het gaat om dingen die me kunnen schelen. Het is natuurlijk niet altijd een lolletje en ik zou het niet opbrengen als het me niets kon schelen. Het kan me wèl schelen: je bent bezig met onderwerpen die je aan het hart gebakken raken, waar je echt pal voor wilt staan. Dat gold bij mijn werk als staatssecretaris en dat geldt evenzeer nu ik weer

in de Kamer zit. In die zin beleef ik er weer genoegen aan. De prijs is heel hoog, dat wel. Gedraaf, gevlieg, ergernis, een grote aanslag op je hele manier van leven, op je privébestaan. In de loop der jaren merk je dat je betrokkenheid bij verschillende onderwerpen een patroon geeft, een groot patroon van echte uitgangspunten, van wat je belangrijk vindt in het beleid. Zonder dat je een soort bijbel met dogma's hebt, blijk je dan toch steeds van die benadering uit te gaan die ook het hart van D'66 bepaalt, je om die dingen druk te maken die ook D'66 beroeren. Dat zijn dan ook precies de dingen waarom je bij deze rare club lijkt te zitten.

1. Ginjaar was de Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne in het Kabinet-Van Agt/Wiegel en dus de voorganger van I. Lambers.
2. Ineke en Kees Lambers wonen in Opende, Westelijk-Groningen, dus die rit was lang.
3. Uniser is het bedrijf dat illegaal afval heeft geloosd in Rijnmond. Een omvangrijke affaire kwam aan het licht en een strafrechtelijk onderzoek werd ingesteld. De Kamer eiste een bestuurlijk onderzoek. Inmiddels is de Commissie-Hellinga daarmee begonnen.
4. 'Een nieuw hoofdstuk' – stuk geschreven door Aard Nuis, dat het Hoofdbestuur van D'66 ter diskussie voorlegt als aanzet tot een program van uitgangspunten (1983).